

Александар С. Јеленић
ОШ „Сестре Радовић”
Белосавци

УДК 371.3::821.163.41
821.163.41.09-93-2 Поповић А.
Стручни рад
Примљен: 2. септембар 2019.
Прихваћен: 25. октобар 2019.

АНАЛИЗА ЧИТАНАЧКЕ АПАРАТУРЕ ЗА ДРАМСКИ ТЕКСТ „ПЕПЕЉУГА” АЛЕКСАНДРА ПОПОВИЋА

Айстиракӣ: Рад представља анализу дидактичко-методичке апаратуре која прати драмски текст „Пепељуга” Александра Поповића у читанкама за четврти разред основне школе различитих издавача (Завод за уџбенике и наставна средства, Едука, Креативни центар и Нови Логос). Структура читаначке апаратуре уз књижевноуметнички текст подразумева разноврсност задатака и захтева, као и то да буде прилагођена узрасту ученика и захтевима у наставном програму. Циљ рада јесте да се укаже на квалитет дидактичко-методичке апаратуре у изабраним читанкама за наведени драмски текст и на пажњу која јој се посвећује током израде уџбеника с обзиром на одлике и специфичности Поповићеве „Пепељуге”.

Кључне речи: дидактичко-методичка апаратура, читанка, драмски текст, четврти разред.

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Као саставни део уџбеника, дидактичко-методичка апаратура подразумева све оно остало што није оригинални књижевноуметнички текст, односно научно-популарни или информативни текст, а што јесте у функцији увођења ученика у разумевање, тумачење и проучавање тог текста. Без дидактичко-методичке апаратуре читанка би изгубила статус уџбеника. Због тога је веома важно апаратуру адекватно саставити како би се ученицима олакшала анализа текстова. Добро осмишљена дидактичко-методичка апаратура треба да буде заснована на програмским исходима, узрасту и способностима ученика и одликама жанра којем припада одређени текст, како би подстакла критичко мишљење код ученика, побољшала њихове аналитичко-синтетичке способности и користила учитељу као интерпретативна окосница.

ТЕОРИЈСКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

ПОЈАМ И ЗНАЧАЈ ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКЕ АПАРАТУРЕ У ЧИТАНКАМА

„Основни задатак дидактичко-методичке апаратуре је да помогне ученицима да усвоје одређена знања, да истражују и развијају сопствено мишљење како би могли сами да просуђују” (Цветановић 2012: 58). Аутори читанки имају озбиљан задатак да, поред обавезних и изборних текстова који чине читанку, саставе и апаратуру која прати сваки од тих текстова. Треба да осмисле питања, задатке и смернице који ће помоћи ученицима да лакше разумеју текст који се обрађује. Осим наведеног, ту се могу наћи и кратке биографије писаца, објашњења непознатих речи из текста, занимљивости везане за текст и слично. „Апаратура у читанци је посредник између ученика и текста, али исто тако између ученика и наставника и ученика међусобно” (Цветановић 2012: 59), што подразумева да дидактичко-методичка апаратура не служи само да би ученици боље разумели текст, већ помаже и учитељима и наставницима да одреде смернице помоћу којих ће ученике лакше водити кроз анализу самог текста.

Ученици су у периоду од првог до четвртог разреда још увек углавном недовољно зрели да би без помоћи и усмеравања могли да анализирају неко књижевно дело и то је оно на шта аутори читанки треба да обрате посебну пажњу. Дидактичко-методичка апаратура баш због тога треба да инспирише ученике и усмери њихов начин размишљања. Међутим, анализа неког текста на часу не може се свести само на питања, захтеве и смернице из дидактичко-методичке апаратуре. Неопходно је да предавач допуни и операционализује предложени конспект поштујући и то да сваки ученик доживљава књижевно дело на свој начин и да тај доживљај никако не треба укалупити.

ЗАСТУПЉЕНОСТ ДРАМСКИХ ТЕКСТОВА У НАСТАВНОМ ПРОГРАМУ ЗА МЛАЂЕ РАЗРЕДЕ

Према Вуку Милатовићу, „свако књижевно дело је индивидуална уметничка творевина, особена, својеврсна, потчињена својој уметничкој структури и само себи својственим законима стварања и постојања” (Милатовић 2013: 292). За опсежнију и студиознију анализу текстова помажу нам методички модели обраде који су потврђени као сврсисходни и адекватни у наставном процесу. Драмски текстови су предвиђени за извођење на сцени и морамо их анализирати тако што ћемо акценат ставити на тумачење

лица, радње и чинова или слика на које је драмски текст подељен. Драмски текстови су заступљени у школском програму већ од првог разреда, али се њиховој анализи и обради најчешће не приступа са довољно пажње. Углавном се анализа текстова спроводи по моделима који се примењују на остале врсте књижевноуметничких текстова.

У програму за предмет Српски језик од првог до четвртог разреда предвиђено је да се ученици упознају са три до четири драмска текста у сваком разреду.¹ То је можда и довољно за ову врсту текста, али само ако се часови реализују тако да текст ученицима постане разумљивији и приближи им се позориште које је нераскидиво повезано са тим жанром. У тренутно важећем програму за четврти разред основне школе², термини везани за драму које ученици треба да усвоје и разумеју јесу: ликови у драмском делу, ремарке (дидаскалије), драмска радња – начин развијања радње и драмски текстови за децу.

ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ДРАМСКОГ ТЕКСТА „ПЕПЕЉУГА” АЛЕКСАНДРА ПОПОВИЋА

Један од драмских текстова који ученици треба да обраде и тако усвоје и разумеју наведене појмове јесте текст „Пепељуга” Александра Поповића³. Као основу свог драмског текста Поповић користи истоимену бајку. Познато је да се ова бајка може наћи у три верзије, од којих је једна народна бајка, а остале две су написали Шарл Перо и браћа Грим, а примећујемо да је Поповић у свом драмском делу користио делове све три верзије ове бајке. Он задржава ликове и основне мотиве, али разлику можемо видети у томе што радњу смешта у савремено доба и пародира одређене делове бајке. У овом драмском тексту се поред основних ликова појављују још грофица Крофница, виконтеса Теса до небеса, маркиза Лиза, ађутант, генерал, кичош, Добринко и хор. Тако, на пример, маркиза Лиза има улогу помагача и најсличнија је доброј вили из верзије Шарла Пероа јер помаже Пепељуги да оде на бал. У овом драмском тексту појављују се рекламе као медијска средства, маћеха и њене ћерке су представљене као „купохоличарке”, помињу се познате марке аутомобила, коришћени су жаргонизми. Једини фантастични елемент јесте када Пепељуга, док говори на француском језику, оживљава

¹У новим програмима у оквиру обавезног садржаја предвиђена је обрада по четири драмска текста у првом и другом разреду.

²Реформисани програм наставе и учења за четврти разред требало би да први пут буде примењен у школској 2021/2022. години.

³Александар Поповић (1929–1996) био је један од најзначајнијих српских драмских писаца. Највише је писао комедије и сатире а успешно се бавио и другим жанровима, па је иза себе оставио велики број драма за децу и сценарија за телевизијске драме и серије.

слику маркизе Лизе која има функцију помагача. Све ове појединости треба узети у обзир приликом анализе драмског текста Поповићеве „Пепељуге” и посветити им пажњу у дидактичко-методичкој апаратури у читанкама. Постоји још специфичних одлика овог текста и разлика у односу на бајке о Пепељуги, а коментарисаћемо их у сегменту који се бави анализом читаначке апаратуре уз драмски текст „Пепељуга”.

МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

Предмет истраживања је анализа дидактичко-методичке апаратуре уз драмски текст „Пепељуга” Александра Поповића у читанкама за четврти разред основне школе одређених издавача (Едука, Завод за уџбенике и наставна средства⁴, Нови Логос и Креативни центар). Циљ је да се утврди на који начин је апаратура за овај текст уређена и од којих методичких елемената је сачињена. Представимо и упоредити склоп апаратуре у свакој читанци наведених издавача и на основу тога закључити која од њих је најпажљивије и најадекватније обликована, односно која највише помаже ученицима у разумевању и анализи самог текста.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Вук Милатовић, говорећи о савременом уџбенику који треба да нуди ученику и разне могућности да сам стиче знања, посебно наглашава да томе доприноси дидактичко-методичка апаратура. Такође истиче да је све мање квалитетне апаратуре у уџбеницима јер поједини аутори не умеју да је организују на прави начин. Сматра се да у млађим разредима не треба оптерећивати ученике и да се анализа текстова треба свести на само неколико питања. То је погрешно мишљење јер је потребно да се у конципирању уџбеника пронађе склад између између научно-стручних садржаја и методичке апаратуре (Милатовић 2013: 438).

Анализу започињемо представљањем обима текста у различитим читанкама. Свуда је заступљен одломак, а у читанкама које издају Нови Логос и ЗУНС одломци су најопширнији. Аутори ових читанки су узели по једну сцену из сва три дела ове драме да би укратко представили целокупну радњу и суштину дела. У читанци Креативног центра дата је једна сцена мање, али је то и даље довољно за разумевање целовитог драмског дела. У читанци издавача Едука дат је само одломак када маћехине кћери одлазе на бал и када Пепељуга остаје код куће да преводи текст. Изнад текста постоји један пасус

⁴У даљем тексту ЗУНС.

у ком се аутор читанке обраћа ученицима (читаоцима) и укратко, у свега неколико реченица, препричава цело драмско дело. Елементи који чине дидактичко-методичку апаратуру ових читанки су приказани у Табели 1.

Табела 1. Елементи дидактичко-методичке апаратуре уз драмски текст „Пепелуга” Александра Поповића

	ЗУНС	Нови Логос	Едука	Креативни центар
Непознате речи	Објашњене су одмах испод текста.	Нема објашњења непознатих речи уз текст.	Нема објашњења непознатих речи уз текст.	Непознате речи су објашњене на маргини текста на оној страни на којој се налазе.
Објашњења нових књижевних појмова	Драма, чин, сцена, дидаскалије, сукоб ликова.	Сукоб ликова, драмска лица, драма за децу.	Драма, дидаскалије.	Драма, дидаскалије, сукоб ликова, драмска радња, драма за децу.
Питања и задаци	Постоје и продуктивног су типа.	Постоје и углавном су продуктивног типа.	Постоје и углавном су репродуктивног типа.	Постоје и продуктивног су типа.
О писцу	Подаци о писцу и његова фотографија налазе се на крају дидактичко-методичке апаратуре.	Нема података о писцу уз текст.	Нема података о писцу уз текст.	Нема података о писцу уз текст.
Кључне речи	Нема кључних речи.	Издвојене су кључне речи.	Нема кључних речи.	Издвојене су кључне речи.

С обзиром на то да у одломцима овог драмског текста постоји велики број речи које су ученицима тог узраста непознате (*шируфне*, *кучина*, *киш-никез*), требало би да испод или поред текста постоје објашњења непознатих речи. Иако на крају читанки постоје објашњења свих непознатих речи, ученицима тог узраста је лакше да одмах поред текста прочитају објашњења, поготово ако постоји велики број таквих речи и израза у једном тексту.

У свим читанкама су углавном објашњени књижевни појмови које ученици треба да усвоје у вези са драмским текстовима а наведени су у програму за четврти разред. Међутим, књижевни појмови су углавном само описно објашњени, без иједног примера. У читанци Новог Логоса велики део дидактичко-методичке апаратуре заузима управо објашњење нових појмова, без упућивања ученика да, на пример, у тексту пронађу примере дидаскалија, сукоба ликова и слично. У читанци коју издаје ЗУНС ученици сазнају шта су дидаскалије тако што активно учествују у том процесу. Они траже делове текста које не изговарају ликови и треба да сазнају како су ти делови обележени. Тек након тог задатка наведено је како се ти делови текста називају и чему тачно служе. У читанци Креативног центра ученици такође имају задатак да пронађу дидаскалије, али им је претходно понуђено комплетно објашњење и то не подстиче ученике да активно учествују као

у претходном примеру. Код остала два издавача само су дата објашњења и описи одређених књижевних појмова.

Питања о тексту и задаци усмерени су на боље разумевање текста и требало би да представљају смернице ученицима за добру анализу. Према томе, Миловановић истиче да питања не треба да буду ни двосмислена ни недоречена, ни само отвореног ни само затвореног типа (Миловановић 2014: 145). Неопходно је у конструисању питања придржавати се ових правила и узети у обзир узраст ученика и њихове могућности. Иако треба избегавати питања репродуктивног типа, неопходно је у анализи текста постављати и таква питања јер се захваљујући њима понекад олакшава рецепција и разумевање текста.

Зорана Опачић наводи да „Поповић у сценској бајци *'Пејељуја'* задржава кључне мотиве и ликове, а опет их битно мења јер је радња смештена у савремено доба и претрпела је стилско преиначавање” (Опачић 2010: 10). С обзиром на то, закључујемо да би у питањима и задацима везаним за текст требало посветити пажњу сличностима и разликама између истоименог драмског текста и народне бајке, коју ученици такође обрађују у четвртном разреду. Аутори читанки су увидели потребу да се ова два дела упореде и у свим читанкама, осим у читанци Креативног центра, постоје задаци у којима треба упоредити ликове или крај у ова два дела. Остала питања и задаци у дидактичко-методичкој апаратури односе се на анализу ликова из текста, одређивање њихових особина и одређивање места и времена радње. Издајамо неке од њих.

– Како се Пепељугин отац опходи према Пепини и Рози, а како према Пепељуги? (Нови Логос)

– Шта је у овој драми могуће, а шта је створено маштом? У ком глогском облику је писана ова драма? (Едука)

– Размисли у које време се одиграва радња ове „Пепељуге”. По чему то можеш да закључиш? На који начин ликови говоре? (ЗУНС)

– Пронађи у тексту речи којима принц хвали Пепељугу и којима Пепељуга хвали принца. Препричај што краће овај текст, али као да је одломак из приповетке. (Креативни центар)

У читанци коју издаје Нови Логос скоро сва питања се односе на улогу оца у овом драмском тексту. Остали структурни аспекти текста и ликови су запостављени (изглед двора, Пепељуга, принц). У читанци чији је издавач ЗУНС видимо да аутори истичу одређивање места и времена радње и то може послужити као добра идеја за упоређивање са стереотипним почетком бајке у којој је време неодређено. „У драматизованим бајкама Александра Поповића такође постоји временско одређивање збивања у поднасловном одређивању, у коме је 'било једном' бајке замењено симболичним, исказом

који претендује на универзалност, вечиту актуелност бајковитог приповедања” (Млађеновић 2005: 62).

Податке о писцу налазимо само у читанци коју издаје ЗУНС, а у осталим читанкама их нема. Александар Поповић је био врло значајан писац и написао велики број драма и романа за децу, тако да би било добро да ученици знају нешто више о њему и да се подаци о њему издвоје као сегмент у дидактичко-методичкој апаратури.

Кључне речи које се налазе иза текста обухватају све нове појмове везане за драмске текстове. По свему судећи, оне имају много већи значај за учитеља него за ученике јер му могу помоћи да одреди шта ће поставити у фокус наставне интерпретације драмског текста „Пепељуга”.

ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ

Читанка, као основни уџбеник за наставу књижевности у млађим разредима, треба да буде добро организована целина која помаже ученицима да се упознају са многим књижевноуметничким текстовима. Према томе, дидактичко-методичка апаратура која прати текстове мора бити осмишљена тако да поштује природу текста и његов жанр и да се заснива на најбитнијим чињеницама које ученици треба да сазнају и открију из неког текста. У свим анализираним читанкама апаратура за драмски текст „Пепељуга” у мањој или већој мери одговара захтевима које треба да испуни. Недостаје мало више подстицаја ученицима да покушају да изведу ово драмско дело, да сами осмисле неколико реплика или да покушају да драматизују народну бајку па да онда пронађу сличности и разлике. Битно је да у свим читанкама има питања и задатака у којима се захтева активност ученика, а не само репродуктивни одговори.

У читанци Завода за уџбенике и наставна средства дидактичко-методичка апаратура за овај текст најбоље је обликована, док је у Едукиној читанци врло оскудна и састоји се од две дефиниције и неколико питања која обухватају само један део који је неопходно анализирати. Ученички доживљај књижевног текста врло је важан, али је уз то неопходно усмерити и њихова размишљања о тексту, чему дидактичко-методичка апаратура посебно треба да допринесе кроз подстицај и смернице за обухватно тумачење.

ИЗВОРИ

- Маринковић, Марковић (2013): Симеон Маринковић, Славица Марковић, *Чиианка за четвртии разред основне школе*, 2. издање, Београд: Креативни центар.
- Опачић, Пантовић (2015): Зорана Опачић, Даница Пантовић, *Прича без краја – чиианка за четвртии разред основне школе*, 4. издање, Београд: ЗУНС.
- Поповић (2001): Александар Поповић, „Пепелуга”, *Анџолоџија српске драме за децу*, Београд: ЗУНС.
- Станковић Шошо, Чабрић (2016): Наташа Станковић Шошо, Соња Чабрић, *Бескрајне речи – чиианка за четвртии разред основне школе*, Београд: Нови Логос.
- Тодоров, Цветковић, Плавшић, (2015): Нада Тодоров, Соња Цветковић, Миодраг Плавшић, *Трешња у цвећу – чиианка за четвртии разред основне школе*, Београд: Едука.

ЛИТЕРАТУРА

- Милатовић (2013): Вук Милатовић, *Методика настаиве српској језика и књижевности у млађим разредима основне школе*, 2. издање, Београд: Учитељски факултет у Београду.
- Миловановић (2014): Бошко Миловановић, Дидактичко-методичка апаратура књижевних текстова у читанкама за млађе разреде основне школе, *Зборник радова Учитељској факултету у Призрену*, 8, Лепосавић: Учитељски факултет у Призрену, 139–150.
- Млађеновић (2005): Миливоје Млађеновић, *Сценске бајке Александра Појовића*, Нови Сад: Позоришни музеј Војводине.
- Опачић (2010): Зорана Опачић, Облици ауторске бајке у настави српског језика у основној школи, *Иновације у настаиви*, бр. 23, Београд: Учитељски факултет у Београду, 5–15.
- Солар (2012): Миливој Солар, *Теорија књижевности*, Загреб: Школска књига.
- Цветановић (2012): Зорица Цветановић, *Чиианка у разредној настаиви*, Београд: Учитељски факултет у Београду.

Aleksandar S. Jelenić

Elementary school “Sestre Radović”
Belosavci

THE ANALYSIS OF DIDACTIC INSTRUCTIONS WHICH FOLLOW ALEKSANDAR POPOVIĆ’S “CINDERELLA“ IN FOURTH GRADE PRIMARY TEXTBOOKS

Summary: The paper deals with didactic instructions which follow Aleksandar Popović’s dramatic text “Cinderella” in fourth grade primary textbooks published by: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Eduka, Kreativni Centar and Novi Logos. The instructions should be characterized by a diversity of tasks and activities and should be adapted for students’s age and the curriculum requests. The goal of the paper is to analyze the quality of didactic instructions in the textbooks, with regard to the specific character of Popović’s “Cinderella“.

Keywords: didactic instructions, textbook, dramatic text, fourth grade.